

Zubko T. Zovnishni faktory ekonomichnoi' bezpeky pidpriyemstv torgivli. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2022. № 3. S. 19-34. Serija. Ekonomichni nauky. [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022\(122\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022(122)02)

УДК 330.3:005.934]:339.17

ЗУБКО Тетяна,

к. е. н., доцент, докторант
кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0002-8950-1797
t.zubko@knute.edu.ua

DOI: 10.31617/zt.knute.2022(122)02

ZUBKO Tetiana,

PhD (Economics),
Associate Professor, Doctoral Candidate
at the Department of World Economy
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8950-1797
t.zubko@knute.edu.ua

ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Вступ. Результати аналізу зовнішньої торгівлі України показують, що країна фактично до 2014 р. перебувала у сфері впливу рф (на той час третій за величиною партнер торгівлі). Одним з факторів воєнного конфлікту з росією стало й те, що Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, закріпивши свої наміри розвиватися в європейській співдружності та поступово зменшити економічну залежність від рф.

Проблема. В умовах гібридних небезпек і воєнного стану актуалізувалася проблема визначення загроз і прикладних інструментів зміцнення економічної безпеки держави, сфери торгівлі як її складової.

Метою дослідження є визначення факторів впливу зовнішнього середовища на економічну безпеку торгівлі України.

Методи. Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Визначено економічні інтереси України в сучасних умовах воєнного стану, головні напрями їх реалізації. Виокремлено сукупність зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств, що поділяється на три групи. Показано зміни місця України в різних рейтингах, що демонструє вплив перетворень (або їхня відсутність) на стан справ у державі.

Висновки. Факторами найбільш негативного впливу на економіку країни, зокрема й для міжнародної торгівлі, є війна з рф, корупція, тіньовий сектор економіки.

Ключові слова: рейтинг, тінізація, чинники, економічна свобода, індекс сприяння корупції, операційна рентабельність, економічна безпека, воєнний стан.

JEL Classification: E69, F29, H56.

EXTERNAL FACTORS OF ECONOMIC SECURITY OF TRADE ENTERPRISES

Introduction. Analysis of Ukraine's foreign trade shows that the country was in fact under the influence of Russia until 2014 (at that time the third largest trading partner). The armed conflict also occurred because Ukraine signed an Association Agreement with the EU, consolidating the country's intentions to develop in the European Union and gradually reduce its economic dependence on Russia.

Problem. In the conditions of hybrid dangers and martial law, the problem of identifying threats and applied tools to strengthen the economic security of the state, trade as its component became relevant.

The aim of the study is to determine the factors influencing the external environment on the economic security of trade in Ukraine.

Methods. The research was conducted using the methods of theoretical generalization, analysis and synthesis.

Results. The economic interests of Ukraine in the current conditions of martial law, the main directions of their implementation are determined. The set of external factors influencing the economic security of enterprises is divided into three groups. Changes in Ukraine's place in various rankings are shown, which demonstrates the impact of changes (or lack thereof) on the state of affairs in the country.

Conclusions. Factors of the most negative impact on the country's economy, including international trade, are the war with Russia, corruption, the shadow economy.

Keywords: rating, shadowing, factors, economic freedom, corruption promotion index, operational profitability, economic security, martial law.

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Вступ. Результати аналізу зовнішньої торгівлі України показують, що країна фактично до 2014 р. перебувала у сфері впливу рф (на той час третій за обсягом партнер торгівлі). Однією з причин воєнного конфлікту є те, що Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, закріпивши свої наміри розвиватися в європейській співдружності та поступово зменшити економічну залежність від росії. Зараз явно й неявно фактично спостерігається перерозподіл територій та економічних зв'язків: КНР «мріє забрати» Маньчжурію, Японія – острови Сахалін та Курили, Німеччина «згадує» Кенігсберг, Україна, зі свого боку, має намір повернути Крим та Донбас.

Проблема. В умовах гібридних небезпек та воєнного стану актуалізувалася проблема визначення загроз і прикладних інструментів зміцнення економічної безпеки держави загалом та сфери торгівлі як її складової. Практична значущість цього дослідження полягає у виокремленні чинників зовнішнього впливу на сферу торгівлі України в умовах трансформаційних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гібридна війна, що точиться в Україні останні роки, перейшла у відкрите протистояння двох світів – імперсько-варварського та демократично-цивілізаційного. Україна є ареною зіткнення геополітичних та економічних інтересів багатьох країн, цьому сприяє її розташування та політична ситуація (зовнішня і внутрішня) останніх 30 років. Оскільки торгівля – одна з головних статей наповнення бюджету та третя за прибутковістю, то й вона потерпає від цього.

Питання розвитку підприємств торгівлі як соціально-економічної системи висвітлено у праці С. Тукулайнен [1], де автор довів, що сприйняття менеджерами зовнішнього середовища підприємства торгівлі впливає на їхню мотивацію прагнути зростання, а також підкреслює актуальність поведінкових теорій для вивчення цієї теми. Перевагою цього доробку є формування рекомендацій керівникам торговельних підприємств оцінювати як можливості, так і загрози зосередження на визначенні соціальних цілей для забезпечення збалансованого зростання. Зауважимо, що в цій статті не враховано вплив зовнішніх факторів на мотивацію працівників підприємств торгівлі та відповідно їхню економічну безпеку.

Колектив авторів [2] досліджував вплив глобалізації на діяльність угорських підприємств різного розміру. Опитування, яке провели автори, показало, що для підприємств найважливішим фактором роботи є зростання темпів технічного розвитку і зникнення обмежень

міжнародної торгівлі, формування багатонаціональних мереж. Недоліком цієї статті є неврахування можливих воєнних конфліктів і відповідно вплив таких процесів на торговельні підприємства Угорщини.

У дослідженні [3] запропоновано математичну модель для виявлення загроз і прогнозування їхніх наслідків, визначення сфер, в яких потрібен посилений контроль й моніторинг рівня безпеки підприємства. Водночас автори не надали пояснень, чому обрано для прогнозування поліноміальні моделі. Також не визначено факторні зміни впливу на рівень економічної безпеки об'єктів дослідження (морських портів). На початку XXI ст. науковці-економісти переважно вивчали стан економічної безпеки країн у процесах інтеграції та глобалізації (зазначено в дослідженні [4]).

Сучасні підходи до визначення категорії «економічна безпека підприємства» вивчали автори [5], представляючи також особливості формування підсистем забезпечення економічної безпеки: методів оцінки, інноваційної стратегії та напрямів збільшення ефективності операційної діяльності компаній. Але не зазначено, як саме такі складові (зокрема інформаційна) впливають на рівень економічної безпеки підприємства.

У розглянутих працях [1–5] наявний вагомий внесок дослідників у розробці методів забезпечення економічної захищеності держав, окремих територіальних одиниць і бізнесу в сучасних умовах трансформацій. Проте не достатньо дослідженими залишаються питання визначення зовнішніх факторів впливу на підприємствах сфери торгівлі в сучасних умовах.

Метою дослідження є визначення факторів впливу зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств торгівлі України.

Методи. Стаття ґрунтується на вивченні результатів досліджень вітчизняних і закордонних науковців для конкретизації основних загроз економічній безпеці підприємства. Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, аналізу й синтезу.

Результати дослідження. Несформованість національних економічних інтересів, кризи фінансового й соціального характеру, епідемія коронавірусу і – особливо – воєнна агресія росії суттєво погіршили економічний потенціал України: за останніми даними, Україна втратила з початку війни 35 % своєї економіки [5]. У діяльності багатьох впливових політиків, чиновників, представників великого капіталу переважають особисті та кланові інтереси, національний інтерес суспільства ігнорується. З огляду на це економічні інтереси України в соціально-економічному просторі полягають у:

- збереженні державного суверенітету й територіальної цілісності держави;
- забезпеченні вступу до Європейського Союзу та НАТО;
- забезпеченні сталого розвитку економіки країни;
- підвищенні рівня життя громадян;

- досягненні економічної самодостатності у глобальному світі;
- підтримці внутрішніх виробників для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку [7].

До цього переліку варто додати ліквідацію руйнівних наслідків війни з РФ; поновлення (по можливості) старих та побудову нових логістичних зв'язків зі споживачами нашої експортної продукції.

Відповідно, вирізняються декілька напрямів реалізації національних інтересів України у міжнародній сфері (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями реалізації національних інтересів України

Напрямок	Характеристика та можливі заходи
Інноваційно-технологічний	Залучення новітніх технологій, використання закордонних патентів та ліцензій. Створення державних центрів передачі технологій, індустріальних парків. Розвиток партнерських зв'язків з іншими державами. Залучення вітчизняних середніх і малих підприємств інформаційно-комунікаційної сфери до європейських технологічних платформ. Використання фінансової допомоги світу (США, ЄС) для модернізації підприємств України
Соціальний	Державна підтримка громадян, які постраждали у війні з РФ. Державне регулювання рівнів доходів різних соціальних категорій населення. Збільшення пріоритетності системи науки та освіти в державі. Створення та постійна модернізація системи безперервної професійної підготовки кадрів за допомогою встановлення професійних кваліфікацій і стандартів та їхнє узгодження з освітніми стандартами професійно-технічних закладів і закладів вищої освіти. Реорганізація системи освіти у напрямі сполучення освіти та бізнесу. Приєднання країни до участі в багато- і двосторонніх міжнародних угодах у сфері трудової міграції з метою регулювання міграційних процесів. Реформування національної системи охорони здоров'я. Стимулювання розвитку ринку нерухомості
Галузевий	Відбудова зруйнованих підприємств на сучасному рівні, впровадження новітніх технологій виробництва. Модернізація технологій вітчизняного аграрного сектору. Залучення постачальників енергоносіїв з інших країн ніж дотепер (з Ірану, ОАЕ, країн Близького і Середнього Сходу). Досягнення незалежності енергетики України
Фінансово-валютний	Розроблення та впровадження вигідної політики щодо залучення інвестиційного й кредитного капіталу. Стимулювання банківської сфери через залучення механізмів фінансового посередництва, перебудова принципів реалізації грошово-кредитної політики. Перебудова роботи вітчизняного фондового ринку в напрямі переорієнтації прав власності, розроблення нормативно-правової бази регулювання фінансових активів, упровадження міжнародних стандартів

Джерело: складено автором за [6, с.155–168].

Вітчизняна економіка є достатньо інтернаціоналізованою, більше ніж половина її ВВП використовується іншими державами. За загальним

індексом глобалізації Україна у 2019–2020 рр. посідала 45-е місце, отримавши 36.3 бала.

За даними щорічного дослідження «Оподаткування 2020» (*Paying Taxes 2020*), що проводиться Світовим банком та PwC, Україна посіла 65-е місце серед 190 країн, її показники знизилися на 11 пунктів з 2018 р. Втрата позицій Україною зумовлена насамперед затяжною гібридною війною на Донбасі, збільшенням фіскального навантаження на бізнес у нашій країні [8]. Дослідження *Paying Taxes*, проведене PwC та Групою Світового банку, публікувалося щороку з 2006 по 2019 рр. з використанням даних дослідження *Doing Business* Групи Світового банку. У вересні 2021 р. Світовий банк оголосив, що надалі дані не будуть оновлюватися.

Діяльність та розвиток підприємств сучасної України відбуваються в умовах війни, невизначених та спричинених нею ризиків (сотні підприємств перемістилися з зони воєнних дій до Західної України, багато торговельних закладів взагалі зачинено). Це потребує оптимізації методів оцінювання ситуації, побудови нових шляхів мінімізації втрат. Удосконалення теоретико-методологічних засад та методики оцінювання ризикових станів сприятиме розв'язанню проблем управління ризиками на підприємствах торгівлі.

Найдоцільнішим є розподіл загроз діяльності підприємства відповідно до їхнього місця виникнення: зовнішні (позасистемні) та внутрішні (системні). Так, О. Ареф'єва [9; 10] та І. Бланк [11; 12] зовнішні фактори розподіляють на макроекономічні, ринкові та ін. групи. Сукупність зовнішніх факторів, сформовану після аналітичного огляду доробок учених [9; 11; 13] та з урахуванням особливостей підприємств торгівлі, наведено на *рис. 1*.

Економічна безпека будь-якого підприємства потрапляє під вплив зовнішнього середовища, яке також залежить від умов ведення бізнесу. У 2020 р. Україна посіла 64-е місце в рейтингу *Doing Business* з-поміж 180 країн. Рейтинг легкості ведення бізнесу, що вираховується шляхом групування економік країн за кількістю відповідних балів, є основою для їхнього ранжування. *Можливість ведення бізнесу* показує абсолютну позицію економіки будь-якої країни відносно найкращих нормативних показників, а легкість ведення бізнесу вказує на її позицію відносно позиції інших країн (за рангом).

В Україні проведено багато реформ політичного, економічного та соціального характеру. За оцінкою балів легкості ведення бізнесу в країні впродовж 2011–2020 рр., Україна після 2014 р. входить до переліку перших ста країн, а нині наблизилася до положення у першій третині країн (*табл. 2*). З 2021 р. цей рейтинг не розраховується, оскільки у 2018 та 2020 рр. допущено кілька порушень, які стосувалися Китаю, ОАЕ, Саудівської Аравії та Азербайджану. Тому наразі Світовий банк працює над іншими методами оцінки ділового та інвестиційного клімату країн.

Рис. 1. Зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємства торгівлі

Джерело: складено автором (*змінено наповнення блоків показників) за [14; 15].

За досліджуване десятиріччя 2010–2020 рр. Україна піднялася на 85 позицій завдяки реформам, зокрема у частині реєстрації підприємств, податкової системи та ін. Найнижчу позицію Україна займала у 2012 р. – 152-е місце з-поміж 183 країн, а у 2020 р. покращила її, посівши 64-е місце серед 190 країн.

Таблиця 2

Рейтинг легкості ведення бізнесу країн Центрально-Східної Європи

<i>Країна</i>	<i>Позиція</i>										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Польща	72	59	62	55	45	32	25	24	27	33	40
Чехія	74	70	64	65	75	44	36	27	30	35	41
Румунія	55	65	72	72	73	48	37	36	45	52	55
Угорщина	47	46	51	54	54	54	42	41	48	53	52
Словаччина	42	43	48	46	49	37	29	33	39	42	45
Україна	142	149	152	137	112	96	83	80	76	71	64

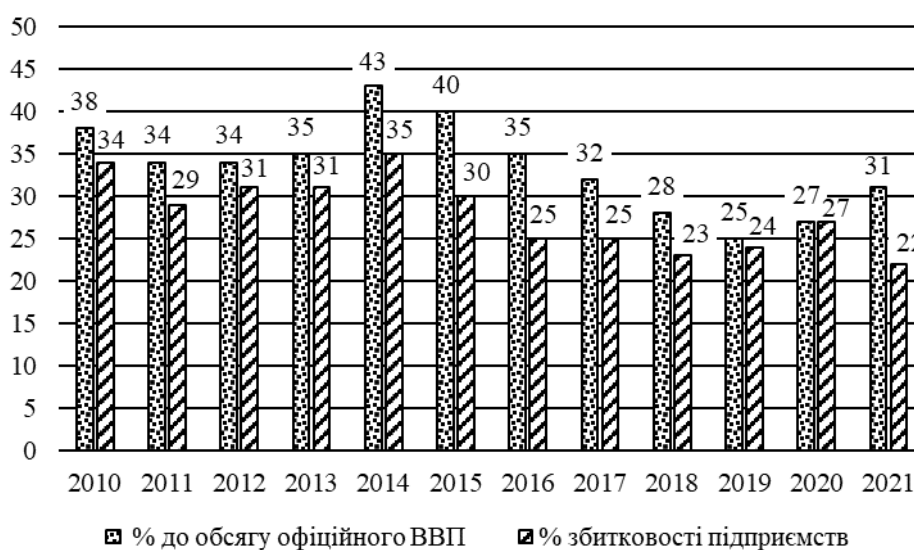
Джерело: складено автором за [16].

У 2020 р. Україна піднялася в рейтингу за такими субіндексами: отримання дозволів на будівництво, підключення до електромереж, реєстрація власності, захист інвесторів, міжнародна торгівля.

Негативними чинниками впливу на стан України в цьому рейтингу визначено у [13]:

- високий ступінь інфляції та низька купівельна спроможність населення ускладнюють становище для розвитку підприємництва;
- наявний дефіцит бюджету, негативне торговельне сальдо протягом останніх років, суттєва залежність від кон'юнктури товарів на ринках світу погіршують позицію України за субіндексом «міжнародна торгівля»;
- неефективність інструментів державного регулювання, суттєвий рівень корупції, відсутність ефективної системи контролю за виконанням норм чинного законодавства погіршують субіндекси «виконання зобов'язань за контрактом», «захист прав інвесторів».
- недоопрацювання деяких моментів Угоди про асоціацію з ЄС.

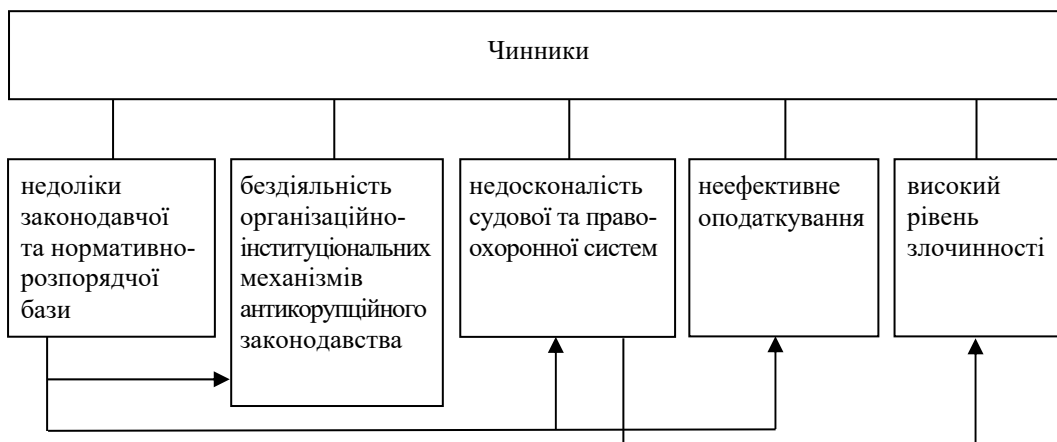
Тіньова економіка, зокрема її рівень за різких змін у країні та світі, є індикатором, що показує слабкість соціально-економічних інститутів. Рівень тінізації економіки країни визначається відношенням обсягу ВВП, створеного у неофіційному секторі, до офіційного обсягу, створеного у країні. Тіньова економіка присутня в будь-якій країні, але її рівень прямо залежить від ступеня розвитку країни. В Україні застосовують різні методи обчислення рівня тіньової економіки («витрати населення – роздрібний товар», інтегральний показник, метод збитковості підприємства, за об'ємом спожитої електроенергії, монетарний метод, метод сукупного попиту – сукупної пропозиції). На жаль, в Україні тіньова економіка зростає, що видно з *рис. 2*, де зображено рівень тіньової економіки у відсотках до обсягу офіційного ВВП (обчислений за методом збитковості підприємств).

Рис. 2. Динаміка рівня тіньової економіки, %

Джерело: складено автором за [17–19].

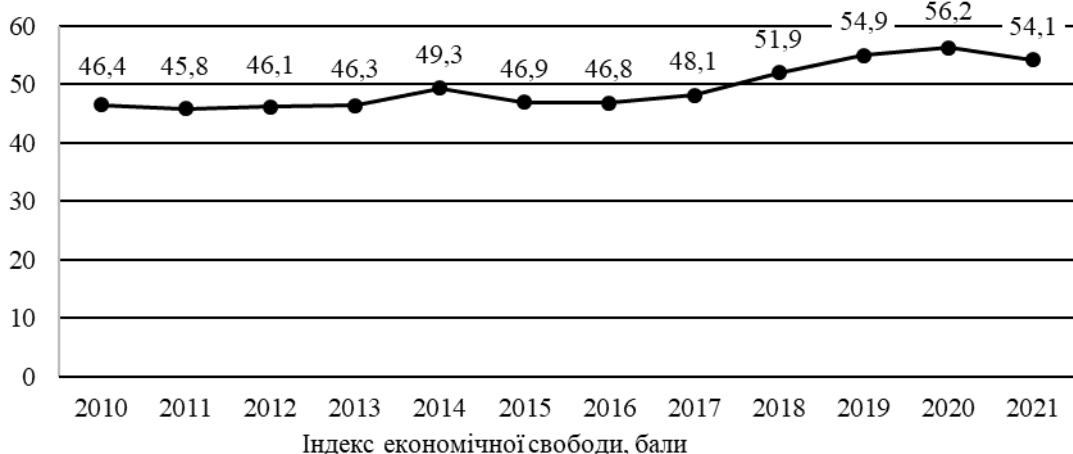
Проаналізувавши доробки [17–22], можна виокремити декілька найсуттєвіших чинників тінізації економіки України (рис. 3).

Рис. 3. Чинники тінізації національної економіки

Джерело: складено автором за [17; 20–23].

До зниження рівня індексу економічної свободи та збільшення тіньового сектору економіки призводять недоліки нормативно-законодавчої бази (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка індексу економічної свободи України за 2010–2021 рр.

Джерело: складено автором за [24].

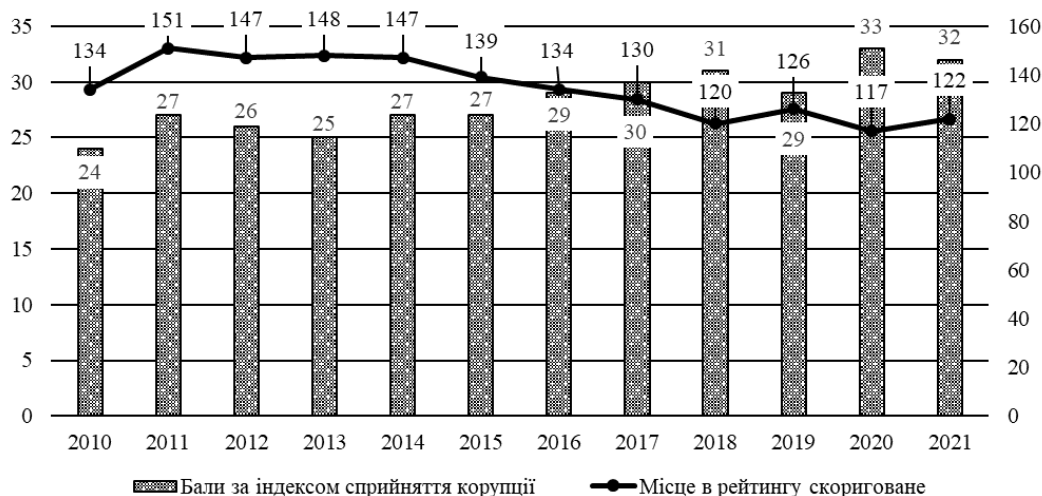
Недоліки механізмів антикорупційного законодавства визначаються за індексом сприйняття корупції. За даними міжнародної неурядової організації *Transparency International*, індекс сприйняття корупції в Україні у 2021 р. становив 32 бали зі 100 можливих, і наша країна посіла 122-е місце серед 180 країн [24]. Зміни місця, яке займає Україна, наведено на рис. 5.

З погляду *Transparency International*, головними чинниками корупції є:

- бездіяльність Національного антикорупційного комітету;
- неефективність Державної програми протидії корупції, безкарність корупціонерів;

- непрораховані зміни в законодавстві стосовно державних закупівель;
- великі розміри розкрадання державного бюджету;
- збільшення кількості безробітних і зменшення кількості вакансій;
- нездатність держави забезпечити захист населення країни від епідемій (наприклад, у 2010 р. – «свинячий» грип, 2012 р. – «пташиний» грип, 2019 р. – сумнозвісний *COVID-19*. І в кожному з випадків вакцини закуповувалися з запізненням на рік);
- непрофесіоналізм чиновників, що призвело до послаблення державних інфраструктур (наприклад, негативні зміни у сфері освіти та медицини).

Рис. 5. Динаміка позиції України в рейтингу сприйняття корупції

Джерело: складено автором за [25–27].

Експерти Світового економічного форуму незалежності судової влади та довіри до правоохоронних органів надали низьку оцінку *судовій та правоохоронній системі* України. Експерти Світового банку відзначили, що система адміністрування податків залишається складною через існування низки податкових пільг після впровадження Податкового кодексу.

За експертними оцінками, організована злочинність і торгівля контрабандними товарами формують майже третину світових тіньових фінансових потоків. Варто зазначити, що загальна кількість зареєстрованих в Україні злочинів у 2021 р. зменшилася на 17 % порівняно з попереднім роком, проте залишається значною – 335 тис. кримінальних порушень [28].

Різні види економічної діяльності мають різні рівні *рентабельності операційної діяльності*. Так, упродовж 2010–2021 рр. найвищий рівень рентабельності операційної діяльності мали господарства добувного напрямку – сільське, лісове та рибне, а найнижчий – операції з нерухомим майном, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, професійна, наукова та технічна діяльність, тимчасове розміщення й організація харчування. З рис. 6 чітко видно, що такі види діяльності, як мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, є збитковими протягом усього проаналізованого періоду.

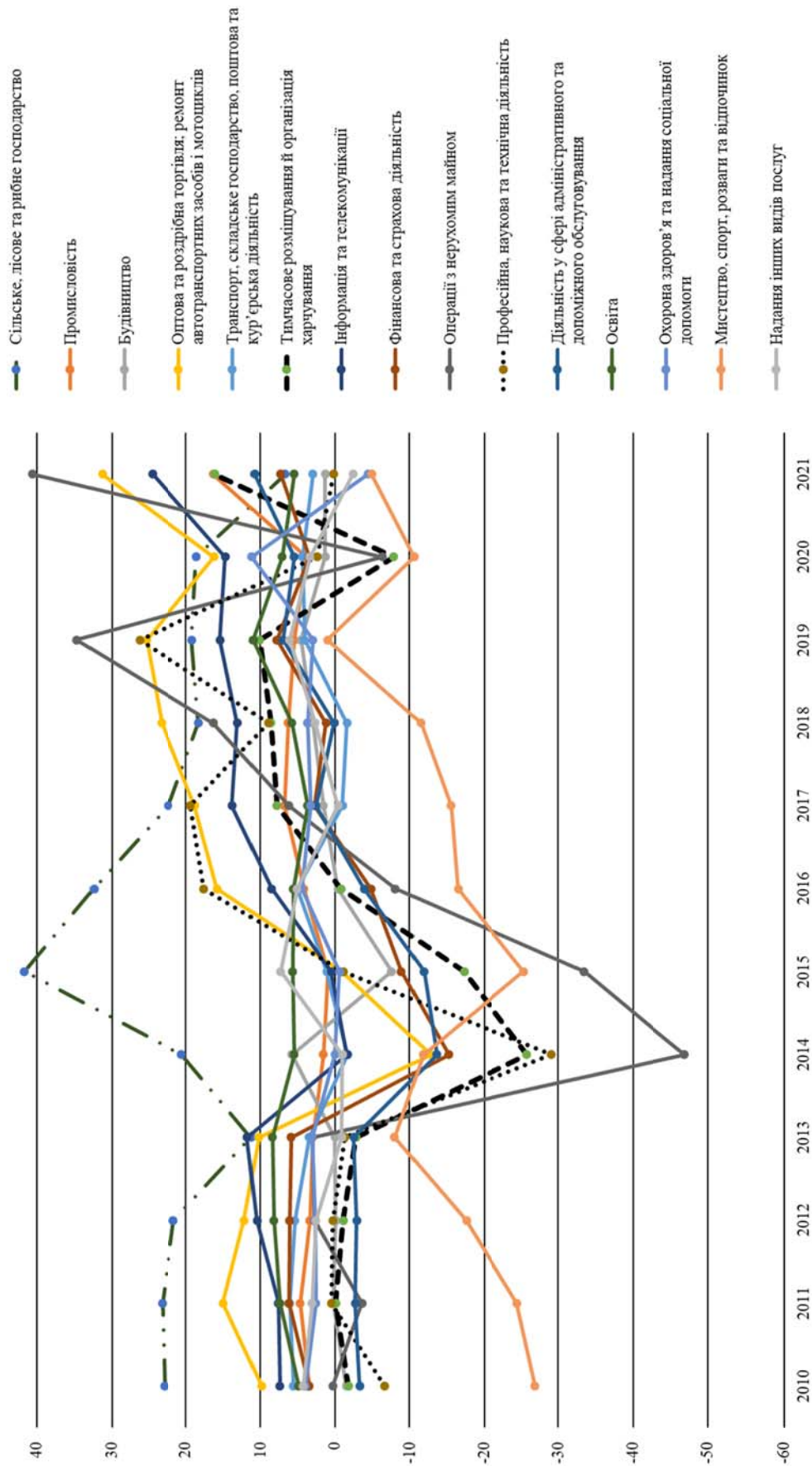
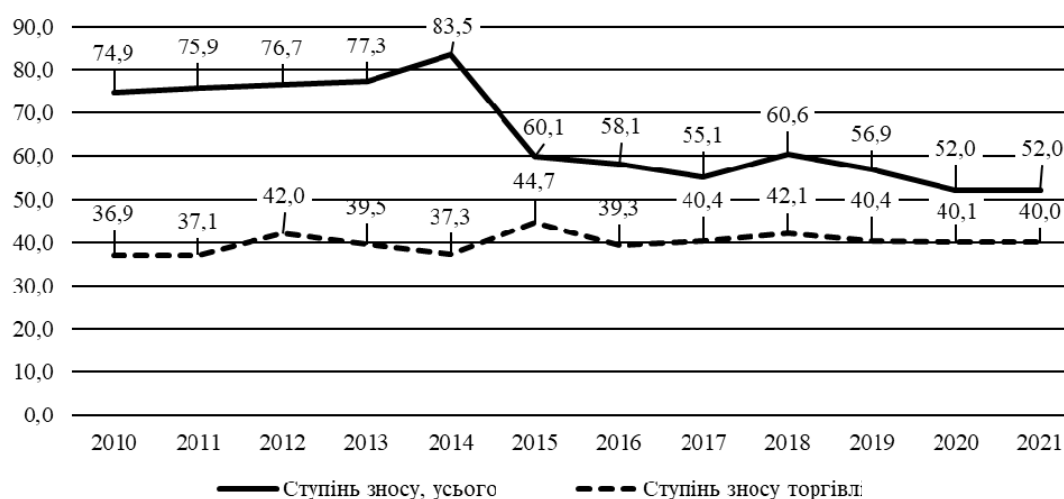

Рис. 6. Рентабельність (збитковість) операційної діяльності підприємств

Джерело: складено автором за [28].

Суттєве погіршення рентабельності операційної діяльності відбулося в період загострення воєнного конфлікту у 2014–2016 рр. Значення цього показника для підприємств, що займаються нерухомим майном, сильно різняться, що пояснюється змінами в законодавстві. За цим аналізом виокремлюємо ще один вид загроз – недостатню ефективність господарської діяльності, що спричиняє низький рівень рентабельності.

Стан основних засобів підприємства прямо впливає на рівень техніко-технологічної складової його економічної безпеки. За динамікою ступеня зносу основних засобів (рис. 7) бачимо, що до 2014 р. рівень зносу зростав, потім динаміка його поліпшилася. Це відбулося завдяки оновленню основних засобів у 2015 р. у таких видах діяльності: сільське, лісове та рибне господарства, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, операції з нерухомим майном.

Рис. 7. Динаміка ступеня зносу основних засобів підприємств в Україні у 2010–2021 рр.

Джерело: складено автором за [28].

Протягом 2018–2021 рр. спостерігається знос основних засобів на підприємствах таких видів економічної діяльності: постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря (68.9 %), водопостачання, каналізації, поводження з відходами (70.3 %), сфери адміністрування (85.7 %). На підприємствах торгівлі не спостерігається різких коливань показників зносу, що свідчить про використання прискорених методів нарахування амортизації. Разом з цим, ще одним джерелом загроз є використання нераціональних методів нарахування амортизації та високий рівень зносу основних засобів.

Як свідчать результати дослідження, проведеного *Ernst & Young*, рівень корпоративного шахрайства в Україні дещо вищий за середній у розвинутих країнах (13 %), але нижчий за показник країн, що розвиваються (20 %) [29]. За результатами п'ятого щорічного дослідження

корпоративних ризиків *Allianz Global Corporate & Specialty*, у 2016 р. з'ясовано, що ризики, пов'язані з персоналом, належать до 15 вирішальних бізнес-ризиків підприємств будь-якого розміру. Управлінська практика свідчить про те, що зазвичай близько 80 % збитку підприємство отримує від дій свого персоналу [30].

Розвиток та успішне функціонування підприємства в умовах трансформацій передбачає забезпечення дієвої системи *кадрової безпеки*. Персонал підприємства становить найслабкішу ланку в загальній системі його економічної безпеки. Це пов'язано з тим, що персонал може бути як чинником стабільності економічної безпеки, так і джерелом негативних впливів на неї. Рівень кадрової безпеки торговельного підприємства прямо залежить від мотивації та наявності робочих місць (рис. 8).

Рис. 8. Динаміка зайнятості населення, середньооблікової чисельності штатних працівників та середньої заробітної плати працівників торгівлі

Джерело: складено автором за [28].

Якщо порівняти динаміку чисельності найманих працівників торгівлі загалом й у штаті та середньомісячної заробітної плати, то позитивним є збільшення її рівня. Але через інфляцію фактично середньомісячна зарплата зросла незначно. Про погіршення рівня кадрової безпеки на підприємствах сфери торгівлі свідчить зменшення чисельності штатних працівників, що також демонструє збільшення безробіття.

Висновки. Зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств складаються з макроекономічних, ринкових та інших. За такого розподілу факторів включено характер їх виникнення, що дає змогу систематизувати подальшу методологію оцінки управління економічною безпекою торговельних підприємств. За результатами аналізу зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку вітчизняних

підприємств визначено, що умови їх існування супроводжуються ще й динамічним розвитком конкуренції. Це обумовлено явищами глобалізації та євроінтеграції.

За результатами аналізу умов діяльності підприємств України, з урахуванням різних рейтингів, підсумуємо, що ми суттєво покращили свої позиції в рейтингу *Doing Business*. Однак наявність позитивних тенденцій супроводжується проблемами макроекономічного характеру, серед яких насамперед є війна з РФ, а також проблеми законодавства, низька ефективність інструментів державного регулювання, залежність від кон'юнктури товарів на світових ринках, певні недоліки Угоди про Асоціацію з ЄС.

Спостерігається досить повільна тенденція до зниження рівня тіньової економіки за період 2005–2021 рр., що зумовлено багатьма чинниками тінізації національної економіки. Визначено позитивну динаміку зростання рейтингу економічної свободи України за останні п'ять років. Дослідження індексу сприйняття корупції за 2005–2021 рр. продемонструвало лише незначне покращення стану України в цьому рейтингу, зазначено основні чинники корупції. Значний обсяг тіньового сектору негативно впливає на стан економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tykkyläinen, S. (2019), «Why social enterprises pursue growth? Analysis of threats and opportunities», *Social Enterprise Journal*, Vol. 15 No. 3, pp. 376-396. <https://doi.org/10.1108/SEJ-04-2018-0033>.
1. Fülöp G., Hernádi L., Perge I. Enterprises in Hungary from a Global Perspective – The Examination of Strategical Possibilities and Threats Club of Economics in Miskolc” *TMP* Vol. 3., pp.23-29. 2017. URL: http://www.epa.hu/02600/02695/00003/pdf/EPA02695_tmp_2005_03_01_023-029.pdf.
2. Bogma, O., Vialts, O., Dukhnovska L., Klymash N., and Silakova H. (2020). Automated control system as a tool for ensuring financial and economic security of the enterprise. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 6, pp. 142–147.
3. Василюшин С. І. Теоретико-методологічні засади встановлення сутності, проявів та складових економічної безпеки підприємств як економічної категорії. *Економіка та держава*. 2019. 9. С. 35-39. <http://doi.10.32702/2306-6806.2019.9.35>.
4. Tolstykh, T. O., Kretova, N.N., Logun, K.A., Popikov, and A.A., Kuznetsov V.P. (2020) Directions and Resource Support of Information and Communication Policy of Hi-Tech Enterprises in the Conditions of Digitalization of the Economy. *Growth Poles of the Global Economy: Emergence, Changes and Future Perspectives*, pp. 1275–1285.
5. Укрінформ від 13 червня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3495119-cerez-vijnu-blizko-35-ekonomiki-ukraini-ne-pracue-smigal.html>.
6. Інтеграція України в глобальний соціально-економічний простір / [Білопус О. Г. та ін.]; НАН України [та ін.]. Київ: КНЕУ ім. В. Гетьмана: КНЕУ. 2019. 287 с.
7. PWC – про позицію України в рейтингу «PAYING TAXES 2020» (26.11.2019). Сайт Finbalance (фінанси та економіка). URL: <https://finbalance.com.ua/news/pwc---pro-pozitsiyu-ukrani-v-reytinghu-paying-taxes-2020>.
8. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. 170 с.
9. Ареф'єва О. В., Мізюк С. Г., Ращепкін М. Д. Особливості формування економічного потенціалу підприємств із позицій економічної безпеки. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 5–9. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/3.pdf.

10. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев, 2004. 784 с.
11. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия. Киев, 2003. 496 с.
12. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємств: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 474 с.
13. Логутова Т. Г., Камышников Э. В. Экономическая безопасность промышленных предприятий. М-во образования и науки Украины, Гос. высшее учеб. заведение «Приазов. гос. техн. ун-т» (ГВУЗ «ПГТУ»). Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2013. 230 с.
14. Логутова Т. Г., Нагаєвський Д. І. Економічна безпека підприємства: сутність, завдання та методи забезпечення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2011. Т. 2. С. 204-207.
15. World Bank Group <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>.
16. Живко З. Б. Економічна безпека підприємств: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Ліга-Прес, 2012. 255 с.
17. Тенденції тіньової економіки. Сайт Міністерства економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
18. Рейкін В. С. Детінізація національної економіки в умовах невизначеності: авт. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Центр. спілка спожив. т-в України, Львів. торг.-екон. ун-т. Львів, 2019. 40 с.
19. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Мінекономрозвитку України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <http://me.kmu.gov.ua>.
20. Рейкін В.С. Детінізація національної економіки: теорія, методологія та практика: монографія. Львів: Галиц. вид. спілка, 2017. 390 с.
21. Рейкін В.С. Детінізація національної економіки в умовах невизначеності. Рук. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів. 2019. 449 с.
22. Рейкін В.С. Аналіз міжнародних рейтингів України як індикаторів впливу детермінант тіньової економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип.21. С. 47–52. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/11.pdf.
23. Офіційна веб-сторінка The Heritage Foundation: Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. URL: www.heritage.org/index/country/Ukraine.
24. Індекс сприйняття корупції 2020 .Сайт міжнародної неурядової організації «Transparency International». URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#>.
25. Transparency international corruption index. URL: www.transparency.org.
26. Кополовец Р. Індекс сприйняття корупції в контексті трансформаційних процесів в Україні та Грузії. *Вісник Львівського університету*. 2018. Вип. 18. С. 305–309 URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/18_2018/45.pdf.
27. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
28. Офіційна веб-сторінка Ernst & Young Global Limited [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ey.com/ua/uk/home>.
29. Allianz Global Corporate & Specialty SE Annual Report [Електронний ресурс] URL: <https://www.agcs.allianz.com/about-us/financials.html>.

REFERENCES

1. Tykkyläinen, S. (2019). «Why social enterprises pursue growth? Analysis of threats and opportunities», *Social Enterprise Journal*, (Vol. 15), 3, 376-396. <https://doi.org/10.1108/SEJ-04-2018-0033> [in English].
2. Fülöp, G., Hernádi, L., & Perge, I. (2017). Enterprises in Hungary from a Global Perspective. The Examination of Strategical Possibilities and Threats Club of Economics in Miskolc” TMP, (Vol. 3), (pp. 23-29). http://www.epa.hu/02600/02695/00003/pdf/EPA02695_tmp_2005_03_01_023-029.pdf [in English].
3. Bogma, O., Vialets, O., Dukhnovska, L., Klymash, N., & Silakova, H. (2020). Automated control system as a tool for ensuring financial and economic security of the enterprise. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 6, 142-147 [in Ukrainian].

4. Vasylyshyn, S. I. (2019). Teoretyko-metodologichni zasady vstanovlennja sutnosti, projaviv ta skladovyh ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv jak ekonomichnoi' kategorii' [Theoretical and methodological principles of establishing the essence, manifestations and components of economic security of enterprises as an economic category]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 9, 35-39. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.9.35> [in Ukrainian].
5. Tolstykh, T. O., Kretova, N. N., Logun, K. A., Popikov, A. A., & Kuznetsov V. P. (2020). Directions and Resource Support of Information and Communication Policy of Hi-Tech Enterprises in the Conditions of Digitalization of the Economy. *Growth Poles of the Global Economy: Emergence, Changes and Future Perspectives*, (pp. 1275-1285) [in English].
6. *Ukrinform vid 13 chervnja 2022 r.* [Ukrinform dated June 13, 2022]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3495119-cerez-vijnu-blizko-35-ekonomiki-ukraini-ne-pracue-smigal.html> [in Ukrainian].
7. Bilorus, O. G. (et al.) (2019). Integracija Ukrai'ny v global'nyj social'no-ekonomichnyj prostir [Integration of Ukraine into the global socio-economic space]. NAN Ukrai'ny. Kyi'v: KNEU im. V. Get'mana. [in Ukrainian].
8. PWC – pro pozyciju Ukrai'ny v rejtyngu «PAYING TAXES 2020» [PWC – about the position of Ukraine in the rating «PAYING TAXES 2020»] (26.11.2019). *Finbalance (фінанси та економіка) – Finbalance (finance and economics)*. <https://finbalance.com.ua/news/pwc---pro-pozitsiyu-ukrani-v-reytnhu-paying-taxes-2020> [in Ukrainian].
9. Aref'jeva, O. V., & Kuzenko, T. B. (2005). Planuvannja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstv [Economic security planning of enterprises]. Kyi'v: Vyd-vo Jevrop. un-tu [in Ukrainian].
10. Aref'jeva, O. V., Mizjuk, S. G., & Rashhepkin, M. D. (2018). Osoblyvosti formuvannja ekonomichnogo potencialu pidpryjemstv iz pozycij ekonomichnoi' bezpeky [Features of the formation of economic potential of enterprises from the standpoint of economic security]. *Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu – Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu*, (Issue 22, part 10), (pp. 5-9). http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/3.pdf [in Ukrainian].
11. Blank, Y. A. (2004). Upravlenye fynansovoj bezopasnost'ju predpryjatyja [Enterprise financial security management]. Kyev [in Ukrainian].
12. Blank, Y. A. (2003). Upravlenye fynansovoj stabylyzacyej predpryjatyja [Management of financial stabilization of the enterprise]. Kyev [in Ukrainian].
13. Zhyvko, Z. B. (2013). Metodologija upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstv: monografija [Methodology of economic security management of enterprises: monograph]. L'viv: Liga-Pres [in Ukrainian].
14. Logutova, T. G., & Kamyshnikova, Je. V. (2013). Jekonomicheskaja bezopasnost' promyshlennyh predpriyatij. M-vo obrazovaniya i nauki Ukrainy [Economic security of industrial enterprises. Ministry of Education and Science of Ukraine] Gos. vysshee ucheb. zavedenie «Priazov. gos. tehn. un-t» (GVUZ «PGTU»). Mariupol': GVUZ «PGTU» [in Ukrainian].
15. Logutova, T. G., & Nagajevs'kyj, D. I. (2011). Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva: sutnist', zavdannja ta metody zabezpechennja [Economic security of the enterprise: essence, tasks and methods of providing]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi' vlasnosti – Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*, (Vol. 2), (pp. 204-207) [in Ukrainian].
16. *World Bank Group*. <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness> [in Ukrainian].
17. Zhyvko, Z. B. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpryjemstv: sutnist', mehanizm zabezpechennja ta upravlinnja: monografija [Economic security of enterprises: essence, mechanism of providing and management: monograph] L'viv. derzh. un-t vnutr. sprav. L'viv: Liga-Pres [in Ukrainian].
18. *Tendencii' tin'ovoi' ekonomiky*. Sajt Ministerstva ekonomiky. [Shadow economy trends. Website of the Ministry of Economy.] <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].

19. Rejkin, V. S. (2019). Detinizacija nacional'noi' ekonomiky v umovah nevyznachenosti: avt. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Centr. spilka spozhyv. t-v Ukrai'ny [De-shadowing of the national economy in conditions of uncertainty: auth. dis. ... Dr. of Econ. Sciences: 08.00.03. Cent. union of consum. g-s of Ukraine], L'viv. torg.-ekon. un-t. L'viv [in Ukrainian].
20. Metodichni rekomendacii' shhodo rozrahunku rivnja ekonomichnoi' bezpeky Ukrai'ny: Nakaz Minekonomrozvytku Ukrai'ny vid 29 zhovtnja 2013 r. № 1277 [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: Order of the Ministry of Economic Development of Ukraine of October 29, 2013 № 1277]. <http://me.kmu.gov.ua> [in Ukrainian].
21. Rejkin, V. S. (2017). Detinizacija nacional'noi' ekonomiky: teorija, metodologija ta praktyka: monografija [De-shadowing of the national economy: theory, methodology and practice: monograph]. L'viv: Galyc. vyd. spilka [in Ukrainian].
22. Rejkin, V.S. (2019). Detinizacija nacional'noi' ekonomiky v umovah nevyznachenosti. Ruk. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03 [De-shadowing of the national economy in conditions of uncertainty. Man. dis. ... Dr. of Econ. Sciences: 08.00.03]. L'viv [in Ukrainian].
23. Rejkin, V. S. (2017). Analiz mizhnarodnyh rejtyngiv Ukrai'ny jak indyikatoriv vplyvu determinant tin'ovoi' ekonomiky [Analysis of international ratings of Ukraine as indicators of the influence of determinants of the shadow economy]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii' – Black Sea Economic Studies*, (Issue 21), (pp. 47-52) http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/11.pdf [in Ukrainian].
24. *The Heritage Foundation: Index of Economic Freedom*. www.heritage.org/index/country/Ukraine [in Ukrainian].
25. *Indeks spryjnattja korupcii' 2020 Corruption Perceptions Index 2020*. Sajt mizhnarodnoi' neurjadovoi' organizacii' «Transparency International» Website of the international non-governmental organization «Transparency International». <http://cpi.ti-ukraine.org/#> [in Ukrainian].
26. *Transparency international corruption index*. www.transparency.org [in Ukrainian].
27. Kopolovec', R. (2018). Indeks spryjnattja korupcii' v konteksti transformacijnyh procesiv v Ukrai'ni ta Gruzii' [Corruption Perceptions Index in the Context of Transformation Processes in Ukraine and Georgia]. *Visnyk L'vivs'kogo universytetu – Bulletin of Lviv University*, (Issue 18), (pp. 305-309) http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/18_2018/45.pdf [in Ukrainian].
28. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny [State Statistics Service of Ukraine]*. <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
29. *Ernst & Young Global Limited*. <https://www.ey.com/ua/uk/home> [in Ukrainian].
30. *Allianz Global Corporate & Specialty SE Annual Report*. <https://www.agcs.allianz.com/about-us/financials.html> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 23.05.2022.

Прийнято до друку 13.06.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.